

f}rh; d{kk

पाठ 5	क्रियापद-I	42
पाठ 6	क्रियापद-II	52
पाठ 7	कारक विभक्ति रूप	62

f}rh; d{kk

fVli .kh

5

fØ; ki n&I

प्रिय शिक्षार्थी, पूर्व पाठ में आपने जीव-जगत के विभिन्न प्रणियों के नाम तथा मानव शरीर के विभिन्न अंगों के नाम संस्कृत में जाना। इस पाठ में आप संस्कृत भाषा में क्रिया के प्रयोग के बारे में सीखेंगे। छोटे-छोटे संस्कृत वाक्यों के माध्यम से आप क्रियापदों का प्रयोग आसान तरीके से जान पायेंगे।

mīś ;

यह पाठ पढ़ने के बाद आप सक्षम होंगे:

- दैनिक जीवन में संस्कृत-क्रियापदों का प्रयोग करने में ; और
- इन क्रियापदों का प्रयोग संस्कृत के सरल वाक्यों में कर पाने में।

5.1 fp=ka dsek/; e l s , dopu dh fØ; k dk i z kx

आगे कुछ चित्र दिये गये हैं जिसमें कुछ क्रिया करते हुए दिखाया गया है। आप इन चित्रों के नीचे दिये गये वाक्यों के माध्यम से उस क्रिया का मिलान कीजिये जो चित्र में दिखाया गया है।

बालकः धावति ।

बालकः विद्यालय गच्छति ।

बालः निद्रां करोति ।

छात्रः अन्नं खादति

बालकः प्रातः उत्तिष्ठति

बालकः दन्तधावनं करोति ।

f}rh; d{kk

fVli .kh

बालकः जलं पिबति

बालकः स्नानं करोति ।

भक्तः देवं नमति ।

छात्रः लिखति ।

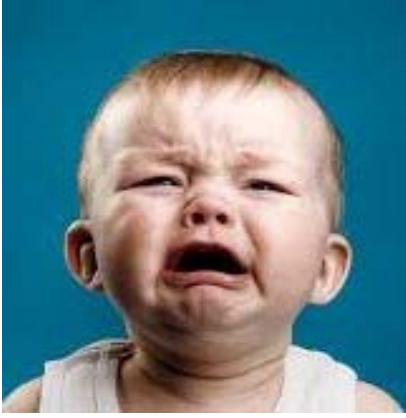

छात्राः क्रीडन्ति ।

शिक्षकः पाठयति ।

fØ; ki n&I

बालः रोदनं करोति ।

बालिका शृणोति ।

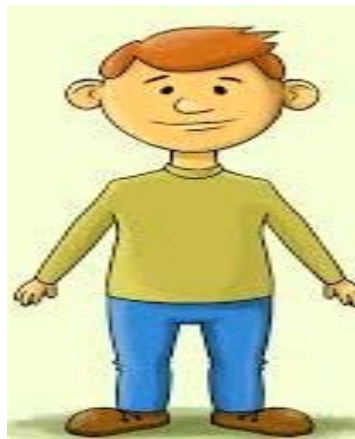
छात्रः पठति ।

बालकः हसति ।

बालिका उपविशति ।

बालकः तिष्ठति ।

f}rh; d{kk

fVli .kh

बालकः दूरदर्शनं पश्यति ।

बालिका मित्रं वदति ।

रमेशः सान्द्रस्थालिकां स्वीकरोति ।

धनिकः धनं ददाति ।

बालकः द्विचक्रिकां चालयति ।

महिला नृत्यति ।

fØ; ki n&I

बालकः गायति ।

पाचकः शाकं कर्तयति ।

कृषिकः सस्यं वपति ।

खगः उड्डयति ।

5.2 cgppu & fØ; k dk i z; ksx

आओ अब हम बहुवचन कि क्रिया का प्रयोग देखते हैं। नीचे एकवचन क्रिया को बहुवचन क्रिया में बदल कर दिखाया गया है। दोनो क्रिया-पदों के अन्तर को पहचानिये।

, dopu

- 1 बालकः धावति ।
- 2 बालकः शालां गच्छति ।

cgppu

- बालकाः धावन्ति ।
- बालकाः शालां गच्छन्ति ।

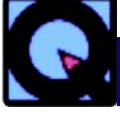
f}rh; d{kk

fVli .kh

f0; ki n&I

3	शिशुः निद्रां करोति ।	शिशवः निद्रां कुर्वन्ति ।
4	छात्रः अन्नं खादति ।	छात्राः अन्नं खादन्ति ।
5	बालकः प्रातः उत्तिष्ठति ।	बालकाः प्रातः उत्तिष्ठन्ति ।
6	बालकः दन्तधावनं करोति ।	बालकाः दन्तधावनं कुर्वन्ति ।
7	बालकः जलं पिबति ।	बालकाः जलं पिबन्ति ।
8	बालकः स्नानं करोति ।	बालकाः स्नानं कुर्वन्ति ।
9	भक्तः देवं नमति ।	भक्ताः देवं नमन्ति ।
10	छात्रः लिखति ।	छात्राः लिखन्ति ।
11	छात्रः पठति ।	छात्राः पठन्ति ।
12	छात्रः क्रीडति ।	छात्राः क्रीडन्ति ।
13	शिक्षकः पाठयति ।	शिक्षकाः पाठयन्ति ।
14	शिशुः रोदनं करोति ।	शिशवः रोदनं कुर्वन्ति ।
15	बालिका शृणोति ।	बालिका शृण्वन्ति ।

ikBxr izu& 5-1

1. नीचे दिये गये उदाहरण के अनुसार रिक्त स्थान की पूर्ति कीजिए
 सः गच्छति, ते गच्छन्ति, भवान् गच्छति, भवन्तः गच्छन्ति,
 अहं गच्छामि वयं गच्छामः
- सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं (गम्)
 - सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं (पठ)
 - सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं (हस्)
 - सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं (लिख)
 - सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं (तिष्ठ)

vki us D; k I h[kk\

- क्रियाः धावति – गच्छति – करोति – खादति – उत्तिष्ठति –
 करोति – पिबति– नमति – लिखति – पठति – क्रीडन्ति –
 पाठयति– शृणोति – हसति – उपविशति– तिष्ठति –
 पश्यति – वदति– स्वीकरोति – ददाति– चालयति – नृत्यति
 – गायति – कर्तयति ताडयति – वपति – चोरयति –
 उड्डयति च ।
- संस्कृत के सरल वाक्यों के माध्यम से क्रिया का प्रयोग
 सः गृहं गच्छति । ते गृहं गच्छन्ति ।
 भवान् गृहं गच्छति । भवन्तः गृहं गच्छन्ति ।
 अहं गृहं गच्छामि । वयं गृहं गच्छामः ।

f}rh; d{kk

fVli .kh

i kB&r i 7 u

f0; ki n&I

- i. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- ii. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- iii. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- iv. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- v. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- vi. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- vii. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- viii. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- ix. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- x. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- xi. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- xii. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- xiii. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- xiv. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- xv. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- vi. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं
- xvii. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं

xviii. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं

xix. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं

xx. सः ___ते ___भवान् ___भवन्तः___अहं___वयं

mÙkj ekyk

5.1

- i. गच्छति, गच्छन्ति, गच्छति, गच्छामि, गच्छामः ।
- ii. पठति, पठन्ति, पठति, पठामि, पठामः ।
- iii. हसति, हसन्ति, हसति, हसामि, हसामः ।
- iv. लिखति, लिखन्ति, लिखति, लिखामि, लिखामः ।
- v. तिष्ठति, तिष्ठन्ति, तिष्ठति, तिष्ठामि, तिष्ठामः ।

